



BONANNI GRAVÜRLERİNDE TÜRK ÇALGILARI

ALİ ÖMER YURDDAŞ

F

ILIPPO Bonanni 1658'de Roma'da doğdu. Cizvit papazı olduktan sonra 1681 yılında kabuk koleksiyonları için gravürlü

kabuk kılavuzunu yazdı. Bu sebeple konhologinin (kabuk bilimi) kurucusu kabul edildi. 1698'de Cizvit Kolejinde Athanasius Kircher tarafından oluşturulan nadire kabinelerine küratör olarak atandı.

Bonanni'nin *Gabinetto Armonico* adlı eserini, hocası Kircher'ın aynı zamanda çok sayıda müzik aletinin gravürünü ihtiva eden müzik konusundaki kapsamlı eseri *Musurgia Universalis*'ten esinlenerek kaleme aldığı söylenebilir. *Gabinetto Armonico*, onun farklı konulardaki bir dizi gravürlü eserinin

sonuncusuydu. Eser, İtalyan vurgusu ile Avrupa'nın sanat ve halk çalgılarını, Doğu Hıristiyan kiliselerinde kullanılan ve çok az bilinen çalgıları ile Avrupa dışından çok sayıda müzik aletini içermektedir. Gravürleri Arnold von Westerhout çizmiştir.

1716'da Roma'da neşredilen bu eser, 1722'de revize edildi ve 1776'da Paris'te muhtasar olarak yeniden basıldı; enstrüman tarihçileri tarafından dikkatle incelendi ve şiddetle reddedildi. Dönemine göre oldukça kapsamlı olmasına rağmen enstrüman uzmanı biri tarafından kaleme alınmamıştı. Farklı kaynaklardan derlenmiş bilgilere dayanmaktaydı fakat bilgiler ve resimler için hangi kaynaklardan istifade edildiği düzenli bir şekilde belirtilme-

mişti. Zaman zaman hatalı bilgileri de barındıran çalışma, Avrupa kültürüne ait olmayan müzik aletleri konusunda ise gözleme dayanmayan tasvirler içermekteydi.

Bonanni eserini hazırlarken muhtelif kitaplardan, diplomatların ve seyyahların gezi notlarından istifade etmiştir. Gravürler gerçeklikten uzaktır. Bazılarının ise Jean-Baptiste Vanmour'un 18. yüzyıl başlarında İstanbul'da çizdiği resimlerin basılarak gravürleştirilen hâllerinden alındığı aşikârdır. Söz konusu gravürlerin yansıttığı durum da gerçekte pek bağdaşmamaktadır. Tek başına İstanbul resimlerinden kaynaklanan hatalar dahi Bonanni'nin kitabının doğruluğunun sorgulanması için yeterlidir.





NEY Şekil olarak Hint kornosuna benzemekle beraber, bir Türk çalgısıdır. Ayrıca ses çıkarmak için fazlaca nefes üfleme gerektiği için çalması oldukça zordur.



TANBUR Arap, Fars, Hint ve Türk müziğinde kullanılan tanbur, eski Babil ve Mısır medeniyetlerine aittir. Küçük gövdesi ve uzun bir sapı vardır. 16. ve 17. yüzyıllarda İtalya'da buna benzer *colascione* olarak bilinen çalgı kullanılmıştır. Bonanni, gravürde beş tel görünmesine rağmen tanburun üç telli olduğunu söylemektedir.



KANUN Santur, üzerinde tellerin yatay olarak ilerlediği düz bir alettir. Parmaklara bağlı olan pena ile çalınır. 10. yüzyıldan itibaren farklı biçimlerde Batı Avrupa'ya yayılmıştır. Ortaçağ ikonografisinde göğüs hizasında veya diz üzerinde tutulduğu görülmektedir. Avrupa'da kuş tüyünden pena ile veya parmaklarla çalınırdı.



BÜYÜK DAVULLAR Osmanlı ordusunda at veya deve sırtında çalınan büyük davullar, Doğu Avrupa'da biliniyordu. Güzel ses doygunluğu sayesinde zamanla aristokrat bir enstrümana dönüştü. 17. yüzyılın sonunda büyük orkestra davulları hâline geldi ve tören müziğinde kullanılmaya başlandı.

REBAP ‘Türk kemani’ şeklinde çevrilebilecek olan bu çalgı aslında rebaptır. Burada söz konusu çalgı rebaba benzer bir şekilde, ama çok daha büyük boyutlarda, perdeli bir sapa sahip olarak resmedilmiştir. Eser, çalgının yapısı hakkında bilgiler sunmaktadır: Göğsüne deri gerilmiş hindistan cevizinden veya kabaktan küçük bir tekne, uzun perdeli bir sap, tekneden aşağıya uzanan madenî bir çubuk, iki adet tel ve çalma aracı olarak yay. Gerçekten de perde bağı dışında, bu özellikler rebabı yansıtmaktadır. Türkiye dâhil, Siam’dan Kuzey Afrika’ya kadar bütün İslam ülkelerinde kullanılır.



NAKKARE Bu küçük davullar, büyük süvari davullarından iki yüzyıl önce İslam dünyasından Batı’ya ulaşmıştır. Gravürdeki sahne, Merkez Efendi Tekkesi ile Yenikapı Mevlevihanesinde bayramlarda yapılan nevbet merasimlerini akla getirmektedir.



ÇALPARA Bonanni’nin *kastanyet* olarak adlandırdığı bu şakşakların Osmanlı’ya ait olduğu bilgisi, çizimin de kopyalandığı Ottavio Ferrari’ye ait bir eserden alınmıştır.



ASMA DAVUL Bir Türk enstrümanı olarak tasvir edilen bas davul veya ‘büyük davul’, gravürün hazırlandığı zamanki gibidir. 18. yüzyılın ortalarında Avrupa ordularına tanıtılmış ve bu sayede ‘Türk müziği’ hızla popüler hâle gelmiştir. Bu enstrümanı Haydn’ın “Askerî Senfonisi”nde ve Mozart’ın “Saraydan Kız Kaçırma”sında bulmak mümkündür. Batılı davulcular, bir tarafta tokmak, diğer tarafta çubukla çalınan bu aleti kullanmakta isteksizdirler.

